

УДК 241.2+348.3

DOI <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.2.2>

Гоголь Василь Володимирович,

кандидат наук з богослов'я, доцент,

завідувач кафедри богослов'я

Івано-Франківської академії Івана Золотоустого

orcid.org/0000-0001-5236-885X

otets.vasyl.gogol@ukr.net

Габлей Наталія Григорівна,

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри міжнародного, конституційного та адміністративного права

Івано-Франківського навчально-наукового юридичного інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

orcid.org/0000-0002-3035-9028

natalja_g@ukr.net

ПОГЛЯДИ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО ЩОДО ПРАВ ТА ОBOB'ЯЗКІВ СВЯЩЕНОСЛУЖИТЕЛІВ

В статті здійснено комплексне теоретичне дослідження поглядів митрополита Андрея Шептицького щодо прав та обов'язків священнослужителів УГКЦ, зокрема: здійснення духовного наставництва для населення, поширення релігійної освіченості, побудова громадянського суспільства тощо.

У праці розглянуто базові права та обов'язки священнослужителів, які були надані їм ще за часів Костянтина Великого, а згодом змінені та обмежені у різні історичні епохи за різних умов. Особливу увагу приділено поглядом митрополита Андрея Шептицького щодо прав і обов'язків, що регулюють певні ділянки життя священнослужителя. Детальніше розглянуто зафіксовані у законодавстві права та обов'язки (право на працю, на участь у політичному житті, на суспільну активність, на освіту, культурну діяльність та інше). У праці послідовно висвітлено й інші питання, пов'язані із економічним, політичним та суспільним життям священнослужителів.

У статті визначається, що у своїх багато численних працях митрополит Андрей приділяв значну увагу громадянським правам та обов'язкам, оскільки час, в якому діяв митрополит був особливий, сповнений боротьби з режимами, що були на теренах нашої держави, а саме австро-угорський, польський, радянський. Досліджено його погляди щодо побудови незалежної держави на моральних християнських засадах, яке має бути за участі духовенства. Також проаналізовано цікавий погляд Глави Греко-Католицької Церкви, що виховання в народі взаємної толерантності і духовності має відбуватися через працю священнослужителів. Для цього важлива роль відводиться обов'язку священнослужителя давати належні знання своїй пастві, щоб поєднати церковне та національне життя.

Досліджено, що важлива роль Церкви є відвести належне місце матеріальним цінностям і виявити їх відношення до цінностей вічних. Щодо цієї позиції, то митрополит підкреслював, що священнослужитель, згідно зі своєю позицією, мав би відстоювати правильне трактування земних благ і на власному прикладі показувати їхню вартість; душпастир зобов'язаний бути зразковим для суспільства, яке формується.

Таким чином, зазначено, що священнослужитель мусить бути провідником народу, який скеровує його в напрямку моральності, а бачення митрополита щодо розвитку народу включає такі елементи: знання, виховання патріотизму та побудова громадського життя на християнських засадах.

Ключові слова: права, обов'язки, священнослужитель, Церква, погляди.

Gogol Vasyl,
*Candidate of Science in Theology, Associate Professor,
Head of the Department of Theology
Ivano-Frankivsk Academy of Ivan Chrysostom
orcid.org/0000-0001-5236-885X
otets.vasyl.gogol@ukr.net*

Hablei Nataliia,
*Candidate of Law, Associate Professor,
Head of the Department of International, Constitutional and Administrative Law
Ivano-Frankivsk Law Institute of the National University "Odessa Law Academy"
orcid.org/0000-0002-3035-9028
natalja_g@ukr.net*

VIEWS OF METROPOLITAN ANDREI SHEPTYTSKY REGARDING THE RIGHTS AND DUTIES OF CLERGY SERVANTS

In the article, a comprehensive theoretical study of the views of Metropolitan Andrey Sheptytsky regarding the rights and duties of the clergy of the UGCC is carried out, in particular: the implementation of spiritual guidance for the population, the spread of religious education, the construction of civil society, etc. The work examines the basic rights and duties of clerics, which were granted to them in the time of Constantine the Great, and later changed and limited in different historical eras under different conditions. Special attention is paid to the view of Metropolitan Andrey Sheptytsky regarding the rights and duties that regulate certain areas of the clergyman's life. The rights and obligations recorded in the legislation (the right to work, to participate in political life, to social activity, to education, cultural activities, etc.) are considered in more detail.

The work consistently highlights other issues related to the economic, political and social life of the clergy. The article determines that in his numerous writings, Metropolitan Andrey paid considerable attention to civil rights and duties, since the time in which the Metropolitan acted was special, full of struggle against the regimes that were on the territory of our state, namely the Austro-Hungarian, Polish, Soviet. His views on the construction of an independent state based on moral Christian principles, which should be with the participation of the clergy, were studied.

The interesting view of the Head of the Greek Catholic Church, that the education of mutual tolerance and spirituality in the people should take place through the work of clergy, was also analyzed. For this, an important role is assigned to the duty of the priest to give proper knowledge to his congregation in order to combine church and national life. It has been studied that an important role of the Church is to give proper place to material values and to reveal their relation to eternal values. Regarding this position, the metropolitan emphasized that the priest, according to his position, should defend the correct interpretation of earthly goods and show their value by his own example; the pastor is obliged to be exemplary for the society that is being formed. Thus, it is stated that the clergyman must be the leader of the people, who directs them in the direction of morality, and the metropolitan's vision for the development of the people includes the following elements: knowledge, education of patriotism, and building public life on Christian principles.

Key words: rights, duties, priest, Church, views.

Постановка проблеми. Митрополит Андрей Шептицький є провідний діяч Української Греко-Католицької Церкви, який відповідав на численні виклики часу у своїх пастирських листах. Найважливіші його ідеї стосуються обраної проблематики. Основні напрямки церковного законотворення виражені у посланнях митрополита, є актуальними і можуть бути базою для визначення його сучасного курсу. Критичне осмислення і розуміння допоможуть застосувати досвід мислителя. Погляди

митрополита Андрея легко проєктуються на сучасну дійсність у сфері громадянських і соціальних прав та обов'язків священнослужителя, а особливо в часі війни. Нині священнослужитель не може лише відправляти літургійні богослужіння. Він повинен стати активним діячем, який би своїм словом і прикладом показав правильне відношення і розподіл пріоритетів. На сучасного душпастиря покладено місію творчого мислення і прийняття рішень у контексті змін, які несе завтрашній день. Проте у цьому

він повинен звертатися до джерел, які Церква плекала впродовж свого існування. Законодавство Церкви і думки визначних церковних діячів є тим дороговказом, яким душпастир мусить керуватись у своїй повсякденній діяльності.

Новизна дослідження полягає в тому, що напрацювання щодо поглядів митрополита Андрея Шептицького можуть бути враховані і в сучасний період, зокрема щодо того, яку роль відіграє священнослужитель у суспільному житті та творенні єдності держави через єдність Церкви. Побудова єдиної націоналістичної, незалежної держави є обов'язком кожного українця, в тому числі і священнослужителя, котрий своїми науками збагачує духовно, науково громадянське суспільство.

Метою дослідження є з'ясування змісту поглядів митрополита Андрея Шептицького щодо прав та обов'язків священнослужителів та їх вплив на сьогоденне суспільство.

Ступінь наукової розробленості. Варто зауважити, що для дослідження наукових поглядів Андрея Шептицького використовуються його праці, зокрема «Як будувати рідну хату», «Молитви» тощо, а також їх аналіз у працях дослідників А. Базилевича, А. Кравчука, І. Гриньохи та інших.

Незважаючи на значний інтерес науковців до проблеми прав і обов'язків в цілому та священнослужителя зокрема, механізм реалізації її є недостатньо відпрацьованим.

Дискусія та результати. Права і обов'язки є важливими складовими правового статусу людини, так само це стосується і правового статусу священнослужителів. Очевидно, що для того, щоб не виникали безпідставні суперечності щодо обов'язків, потрібно чітко розмежувати повинність перед державою та обов'язки перед Церквою. Не можна ставити знак тотожності між цими двома видами обов'язків. Ці дві спільноти є сконсолідованими і покликаними покращувати людське буття, але кожна з них застерігає за собою якусь певну галузь життя, в якій є компетентнішою і в якій може принести більшу користь. Митрополит у своїх працях приділяв увагу світоглядній позиції суспільства, що може бути успішним, підґрунтям якого є християнські засади, родинні зв'язки, наявність громадських об'єднань, що мали б на меті високий інтелектуальний розвиток особистості, сприяли б тому, що особистість може

реалізовувати себе в колективі через втілення в повсякденне життя євангельських заповідей.

У своїх багато численних працях митрополит Андрей приділяв значну увагу громадянським правам та обов'язкам, оскільки час, в якому діяв митрополит був особливий, сповнений боротьби з режимами, що були на теренах нашої держави, а саме австро-угорський, польський, радянський. Будувати незалежну державу він пропонував на моральних християнських засадах. Саме проповідування таких засад лягало на плечі духовенства. Глава Греко-Католицької Церкви вважав, що виховання в народі взаємної толерантності і духовності має відбуватися через працю священнослужителів. Для того, щоб поєднати церковне та національне життя митрополит, Андрей Шептицький важливу роль відводив обов'язку священнослужителя давати належні знання своїй пастві. Тому митрополит вважав, що «щоб передати людям такого роду знання, священнослужитель повинен досконало орієнтуватись у цій галузі» (Шептицький, 2003, с. 8). Священнослужителі мали бути грамотними та обізнаними із соціальними потребами й вимогами свого часу і стати добрими духовними лідерами народу, безкорисливими радниками у питаннях, які би стосувались громадянського обов'язку. Але таке завдання вимагало відчуття високої відповідальності від самих священнослужителів. Самоосвіта, постійна поінформованість про суспільні явища, спроможність аналізу й оцінки, поміркованість у судженнях – це ті якості, плекати які священнослужителів закликав митрополит Андрей. На думку митрополита Андрея, «через успішну реалізацію своїх громадянських прав священнослужителі повинні були повернути до Церкви не лише окремих мирян, але й цілий устрій суспільного життя та узаконити його як такий, що базується на християнських засадах» (Шептицький, 2004, с. 132). А. Шептицький закликає духовенство займатися самоосвітою, «досліджувати мало досі ще в світовій науці обговорювані питання про будівництво проводу і організацію всіх загальних виборів і голосувань. Бо великий нарід – це не пісок одиниць ... Великий нарід – це цілість дуже зложена злукою прерізних природних угруповань людей» (Шептицький, 1998, с. 523).

Доцільно зауважити, що Кодекс Канонів Східної Церкви подає ряд прав, які стосуються громадянської та суспільної активності ієрея:

1. Можливість виконувати світську професію за дозволом власного Ієрарха.

2. Право на громадянські і політичні права, окрім випадків, зазначених у праві:

– забороняється приймати громадські уряди, з якими пов'язана участь у виконанні цивільної влади;

– оскільки військова служба не узгоджується з клірицьким станом, вони не повинні добровільно нести неї, хіба що з дозволу свого ієрарха;

– вони повинні користуватись звільненням від виконання публічних завдань і урядів, не властивих клірицькому стану, а також від військової служби, що надають на їх користь цивільні закони, угоди або звичаї.

3. Право на відповідне утримання.

4. Право на соціальну захищеність і медичну опіку як для себе, так і для своєї сім'ї.

5. Право об'єднуватись з іншими для досягнення цілей, які б відповідали їх клірицькому стану (Танасійчук, 2019).

Священнослужитель – це в першу чергу той, хто, на думку митрополита, є високоєрудованою і обізнаною в різних ланках суспільного життя людиною, також вміє розгледіти тенденції мислення тих людей, що йому повірені, беззаперечно допомагати їм у життєвих ситуаціях. Глава Греко-Католицької Церкви писав, що «щоб розширити спектр можливостей співпраці, провладу і допомоги своїй пастві, духовний провідник мусить докласти всіх зусиль. Перебувати з народом завжди – означає ділити з ним не лише храмову споруду, а й усі нагальні потреби, складні ситуації та проблеми. Це означає перебувати у тій самій дійсності і навіть більше – шукати правильні відповіді на нагальні суспільні питання та пропонувати їх людям, які через важку працю чи інші обставини не можуть робити цього самі» (Шептицький, 2003, с. 11).

Митрополит був з тих, хто заохочував духовенство поглиблювати свої знання. Провідник народу, на його думку, «мусить бути компетентним у нових наукових досягненнях, щоб бути спроможним запропонувати повіреним йому людям правильний шлях» (Шептицький, 1980, с. 186). Обов'язок священнослужителя – додержуватись своїх вчень і своїм прикладом та авторитетом нести науку до своєї пастви, і все це можливе тільки через виконання

громадянських обов'язків. «Всі члени духовенства повинні ясно говорити громадянам про їх обов'язки, так, щоб переконати їх уми і перейняти їх тією правдою, що лояльність, безінтересовність і чесність є конечно потрібні у всіх функціях громадянського життя» (Лужицький, 1963, с. 372).

Щодо ідеї рівності, то митрополит Андрей підкреслює, що суспільство завжди складається з бідніших і багатших, але головне – довести, що матеріальні добра не є показником ані морального зростання, ані духовної постави. Завдання Церкви є відвести належне місце матеріальним цінностям і виявити їх відношення до цінностей вічних. Щодо цієї позиції, то митрополит підкреслював, що «священнослужитель, згідно зі своєю позицією, мав би відстоювати правильне трактування земних благ і на власному прикладі показувати їхню вартість; душпастир зобов'язаний бути зразковим для суспільства, яке формується» (Шептицький, 1998, с. 139). Звертаючись до священноієреїв, митрополит прямо говорить, що вони не лише повинні бути компетентними у суспільних справах, але й мають обов'язок докладати всіх зусиль для розвитку виробництва і торгівлі. Жодна галузь зі щоденного життя людей не повинна залишитись поза увагою священнослужителя (Кравчук, 1998, с. 292).

Як впливає із творів митрополита, він займав тверду і рішучу політичну позицію щодо певного суспільного ладу, коли спостерігав несправедливість стосовно простих людей. Митрополит Андрей навіть проголосив, що той, хто співпрацює з комуністами, «зраджує убогих, терплячих і скривджених по цілому світі» (Шептицький, 1983, с. 275, 282). Також він пропагував, що служіння має бути основане на любові до ближнього та суспільства, варто також обороняти гідність, свободу родини, громади чи окремої особи, бо саме вони є запорукою творення сильної держави. Погляди Андрея Шептицького торкаються і щодо обов'язку розбудовувати суспільство «з любов'ю служити народові науками, радами й потіхами. Такий обов'язок світських священнослужителів і монахів!» (Шептицький, 2003, с. 11).

Не залишено і поза увагою право на працю. Наука, спрямована на реалізацію здобутих знань, стає запорукою активної і плідної праці. Благословляючи людей на працю, на здобуття

матеріального добра, Андрей (Шептицький) пригадає цільову правду всього суспільного життя – не ставити дочасне добро вище Бога: «працуйте, Мої Любі Браття, – дбайте про туземні добра, – цінить їх і помножуйте! З цілого серця уділяю вам благословенства до цієї праці. Але при цьому не забувайте на те, що важніше: «Шукайте перше Царство Боже та його справедливність, а все те вам докладеться» (Мт. 6, 33) (Шептицький, 1980, с. 175).

Духовенство напряму впливає і на патріотизм нації: «Поміж нами є багато ревних, енергійних, діяльних і повних пожертвованя душпастирів і священнослужителів, але духовенства, яко солідарного тіла, на жаль, нема» (Шептицький, 1980, с.180). Митр. прот. д-р І. Гриньох зауважував з приводу цього: «Коли митрополит Андрей говорить про такі речі, як держава, народ, державне будівництво, влада, форми правління і т. д., отже про речі, які деякі теоретики і практики цих ділянок знань неслухно вважають виключно своєю доменою, то робить це не тому, щоб стати політиком чи державним мужем, але тому, що цього вимагає від нього розуміння Христової Церкви» (Свищук, 2002, с. 47). Звідси слідує, що погляди Андрея Шептицького були направлені на єдність Церкви як основи єдності нашого народу, що є актуальним і на сьогодні. Церковна єдність на його думку залежить від таких аспектів: 1) злука України із Заходом, бо в культурно-духовному розумінні українці належать до європейської, а не до євро-азійської спільноти; 2) унія з Вселенською Церквою стала б взірцем для віками вимріяної українським народом національної єдності; 3) релігійний і національний процеси єднання народу є взаємопов'язаними й обумовлюють один одного (Басараб, 2019, с. 166). Як бачимо ці складові є актуальними і сьогодні, адже в запеклій боротьбі за свою державу з російською федерацією ми усвідомлюємо, що вибрали правильний вектор єднання з цивілізованими державами, а також не менш важливе значення в цій боротьбі відіграє Церква, яка об'єднує нас в цій боротьбі. Варто зауважити, що пророчими були погляди А. Шептицького ще й в тому, що він був прихильником побудови Соборної Української Церкви, яка стане підґрунтям для єдиної української держави без її поділу на Захід і Схід. Митрополит у своїх працях розкривав ідею щодо необхідності

об'єднання Української греко-католицької церкви з Українською православною церквою і вбачав, що з часом православний ієрарх, що очолюватиме Київський Патріархат буде підпорядкований Папі Римському. Митрополит вважав, що саме така єдність згуртує Україну, її народ, і що саме завдяки цьому ми зможемо позбутись негативного впливу російської федерації.

Митрополит Андрей відстоював позицію, згідно з якою в суперечливих ситуаціях між різними ланками суспільства Церква стає на захист беззахисних, знедолених, переслідуваних та вбогих. Саме це і є основою всіх інших обов'язків священнослужителів, як представників Божої інституції на землі. Всі соціальні обов'язки – це наче похідні від основного закону любові, який є центром життя християнина.

Тема соціальних прав та обов'язків священнослужителя є важливою ділянкою дослідження, тому що стосується безпосередньо місії Церкви, яка реалізовується через священнослужителів. Духовенство мусить бути компетентним у соціальних питаннях, оскільки вірні значною мірою залежать від середовища, в якому живуть. «Соціальний контекст, у якому живуть люди і в якій вони занурені від самого дитинства, часто відвертає їх від добра і штовхає в бік зла» (Ватиканський Собор, 2014).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, потрібно зазначити, що у творах митрополита поняття суспільного та громадянського тісно переплетені. Згідно з його вченням, священнослужитель мусить бути провідником народу, який скеровує його в напрямку моральності. Його бачення розвитку народу включає такі елементи: знання, виховання патріотизму та побудова громадянського життя на християнських засадах. У світлі цього вчення і розглянуто громадянські обов'язки священнослужителя. На його думку, церковна та державна влада мусять перебувати в гармонії, але мати чітке розмежування у сфері впливів. Зокрема, митрополит заохочував ієреїв здобувати глибокі, пристосовані до потреб часу знання священних та корисних і не суперечних священству світських наук. Щодо їх політичної активності, то митрополит скеровував радше до проповіді правди, ніж до активності у політичній сфері.

Список використаних джерел:

1. Басараб В.І. (2019) Державотворча концепція та національно-патріотичні ідеї митрополита Андрея Шептицького: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук: 07.00.01 – Історія України. Ужгород, 337 с.
2. II Ватиканський Собор (2014). Душпастирська Конституція про Церкву в сучасному світі *Gaudium et spes*. № 25. Документи Другого Ватиканського Собору. – Львів: Свічадо.
3. Лужицький Г. (1963) Українська Церква між Сходом і Заходом. Філадельфія. 723 с.
4. Митрополит Андрей Шептицький: Життя та діяльність / ред. А. Кравчука (1998). Львів. 570 с.
5. Свищук Я. (2002) В душі великого митрополита. Львів. 136 с.
6. Танасійчук А. (2019). Канонічне право східних церковних церков. Л.: Астролябія. 464 с.
7. Шептицький А. (1998) Ідеалом нашого національного життя (Львів, грудень 1941) / Митрополит Андрей Шептицький Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899–1944: У 2 т. Львів: Видавництво отців василіан «Місіонер». Том II: Церква і суспільне питання, Книга 1. С. 519–533.
8. Шептицький А. (2004) Молитви. Львів. 135 с.
9. Шептицький А. (1980) Про достоїнство і обов'язки священнослужителя: Пастирський лист до духовенства Галицької Митрополії. Крехів, 1901. *Шептицький А. Пастирські листи*. Т. I. Рим. С. 174–189.
10. Шептицький А. (2003). Твори – Опера (морально-пасторальні). Рим. 547 с.
11. Шептицький А. (2003). Як будувати рідну хату. Львів. 334 с.

References:

1. Basarab V.I. (2019) *Derzhavotvorcha kontseptsiya ta natsional'no-patriotychni ideyi mytropolyta Andreya Sheptyts'koho* [The state-building concept and national-patriotic ideas of Metropolitan Andrey Sheptytskyi]. *Candidate's thesis*. Uzhhorod [in Ukrainian].
2. II Vatykans'kyi Sobor (2014). *Dushpastyrs'ka Konstytutsiya pro Tserkvu v suchasnomu sviti Gaudium et spes*. № 25. *Dokumenty Druhoho Vatykans'koho Soboru* [Pastoral Constitution on the Church in the Modern World *Gaudium et spes*. No. 25. Documents of the Second Vatican Council]. – L'viv: Svichado [in Ukrainian].
3. Luzhyts'kyi H. (1963) *Ukrayins'ka Tserkva mizh Shkhodom i Zakhodom* [The Ukrainian Church between East and West]. Filadel'fiya [in Ukrainian].
4. Kravchuk A. (Eds.). (1998). *Mytropolyt Andrey Sheptyts'kyi: Zhyttya ta diyal'nist'* [Metropolitan Andrey Sheptytskyi: Life and activities]. L'viv [in Ukrainian].
5. Svyshchuk YA. (2002) *V dusi velykoho mytropolyta* [In the spirit of the great metropolitan] L'viv. [in Ukrainian].
6. Tanasiychuk A. (2019). *Kanonichne pravo skhidnykh tserkovnykh tserkov* [Canonical law of the Eastern Churches] L.: Astrolyabiya. [in Ukrainian].
7. Sheptyts'kyi A. (1998). *Idealom nashoho natsional'noho zhyttya (L'viv, hruden' 1941) / Mytropolyt Andrey Sheptyts'kyi Zhyttya i diyal'nist'*. *Dokumenty i materialy 1899-1944* [The ideal of our national life (Lviv, December 1941) / Metropolitan Andrey Sheptytskyi Life and activity. Documents and materials 1899-1944] (Vols. 1-2). L'viv: Vydavnytstvo ottziv vasylian «Misioner». Tom II: Tserkva i suspil'ne pytannya, Knyha 1 [in Ukrainian].
8. Sheptyts'kyi A. (2004) *Molytyvy* [Prayers] L'viv. [in Ukrainian].
9. Sheptyts'kyi A. (1980) *Pro dostoyinstvo i obov'yazky svyashchennosluzhytelya: Pastyrs'kyi lyst do dukhovenstva Halyts'koyi Mytropoliyi* [About the dignity and duties of a clergyman: Pastoral letter to the clergy of the Galician Metropolis] Krekhiv. [in Ukrainian].
10. Sheptyts'kyi A. *Pastyrs'ki lysty*. Т. I. Rym. [in Ukrainian].
11. Sheptyts'kyi A. (2003). *Tvory – Opera (moral'no-pastoral'ni)* [Works - Opera (moral and pastoral)] Rym. [in Ukrainian].
12. Sheptyts'kyi A. (2003). *Yak buduvaty ridnu khatu* [How to build a native house] L'viv. [in Ukrainian].